

velni. Remélhetőleg megjelennek a könyvpiacra újabb és újabb könyvek, amelyek ebben segítségünkre lesznek.

Fenyő D. György (2006): *Kiből lesz az olvasó? Ötletek, módszerek szülőknek, pedagógusoknak.* Animus, Budapest.

Tölgyessy Zsuzsanna

Esztergom, Vitéz János Tanítóképző Főiskola

Translatio Librorum

A hadizsákmányként a 2. világháború végén Oroszországba szállított sárospataki könyvek visszaadása alkalmából az Országos Széchényi Könyvtár tekintélyes szerzőgárda együttműködésével készült, színvonalas és igen elegáns kiállítású tanulmánykötetet jelentetett meg.

A kötetet négy, az ünnepélyes alkalomhoz illő köszöntő és előszó nyitja meg. A két ország rendkívüli meghatalmazott nagykövete és a két nemzeti könyvtár főigazgatója a könyvek visszaadásának, a Sárospatak-folyamatnak a diplomáciai jelentőségét emeli ki. E folyamat megítélése azonban korántsem egységes. A magyar rendkívüli nagykövet, Székely Árpád egyértelműen sikertörténetként látja azt, míg az Oroszországi Állami Rudomino Idegennyelvi Könyvtár főigazgatója megemlíti a folyamatot gátló tényezőket, és kiemeli, hogy a sárospataki könyvek „hadifogolyként” kerültek a Szovjetunióba. Sikerként értékeli ugyanakkor, hogy bebizonyosodott: „a közös munka, a közös gondolkodás képes a súlyos történelmi igazságtalanságok helyrehozatalára” (12.). Szintén a sárospataki folyamat visszasságait emeli ki tanulmánya elején Kőszeghy Péter (75.). Akárhogyan is ítéljük meg a könyvek hazakerülésének politikai hátterét, magát az eseményt hatalmas jelentőségűnek kell látnunk. Ahogy azt Monok István és Kiss Endre József is megfogalmazza, a könyvek abba a gyűjteménybe kerültek vissza, amelynek szerves részét képezik; bár a világon mindenütt értékesnek tekinthetnek őket, itt válnak igazán felbecsülhetetlen értékűekké, hiszen a magyarországi történetírás mást és többet tud mondani ezekről a könyvekről (16., 145.).

A két nyitó tanulmányban Szentimrei Mihályné és Lukácsi Anna rövid, jól áttekinthető és alapos összefoglalót ad a Sárospataki Református Kollégium Nagykönyvtára és az onnan a 2. világháború végén elszállított könyvek történetéről. A következő tanulmányok egy-egy könyv vagy gyűjtemény történetének mélyrehatóbb elemzésével foglalkoznak a 15. század végétől a 18. századig. A hazatért könyvek sok ponton járulhatnak hozzá eddigi irodalom-, művelődés- és könyvtörténeti ismereteink kiegészítéséhez és a nemegyszer évtizedek óta ismétlődő szakirodalmi pontatlanságok helyreigazításához.

Bánfi Szilvia tanulmánya a református és unitárius sajtópolémiához szolgáltat újabb adalékokat. A bevezető részben a szerző az 1560-as, 1570-es évek fordulójának egyháztörténetéről ad átfogó képet, a címben jelzett vitákra, valamint a debreceni, a váradi és a gyulafehérvári nyomdák történetére fókuszálva. Ebben a kontextusban helyezi el a református Károlyi Péter szentháromságtant védelmező prédikációskötetét. A mű ajánlása és utószava megvilágítja a partiumi református egyház helyzetét. A legfontosabb patrónusnak Báthory Miklós országbíró számított, Károlyi ezért ajánlotta neki a munkáját. Az unitáriusok előretörését szándékozott meggátolni Károlyi missziós útjaival és hitvitáival is, valószínű, hogy ezek miatt nem lehetett jelen munkája kinyomtatásánál.

A tanulmány egyik legfőbb értéke, hogy az általa ismertetett prédikációskötet fontos láncszemként illeszkedik az 1570. évi hitviták és sajtópolemia sorába. A kötetet a szerző 1570 második negyedére datálja. A tanulmány az egyháztörténet mellett a szűken értett könyvtörténeti szakirodalmat is gazdagítja. Bővíti egyrészt a nyilvántartott régi magyar nyomtatványok sorát, és bizonyítja, hogy a mű kiadását végző nyomdász, Komlós András nem magyar anyanyelvű volt. Mivel a Károlyi-mű 1945 után csak töredékekben és egy 19. századi másolatban volt tanulmányozható, ezért a szerző a tanulmány végén betűhív átiratban közli a kiadvány legfontosabb újdonságokat tartalmazó, eddig ismeretlen elő- és utószavát.

Kőszeghy Péter Balassi Bálint *Beteg lelkeknek való füves kertecske* című művének két hazakerült példányából származó új adatok és következtetések összegzését végzi el. Bőven ismerteti a mű megszületésének történeti hátterét, majd bemutatja a *Füves kertecske* öt 16. századi kiadását.

A tanulmány alapkérdése a mű eredetével kapcsolatos. A Bornemisza Péter szerzőségével szembeni külső (Bornemisza német nyelvismerete, kapcsolata a Balassákkal) és belső (stiláris és nyelvi jegyek, kibontakozó teológiai álláspontok) érvek egyáltalán nem perdöntőek. A kérdést egészen más oldalról világítja meg a különböző kiadások egymáshoz való viszonyának megállapítása. A szerző Eckhardt Sándor érvelésével vitatkozva roppant precizitással elemzi az öt kiadás közti nyelvi és dogmatikai különbségeket. Eckhardt szerint két, a kálvini tanok felé hajló szöveghely egyértelműen bizonyítja Balassi és kizárja a következetesen lutheránus Bornemisza szerzőségét. Kőszeghy azonban megállapítja, a két szöveghely megfogalmazásai

megfelelnek a lutheránus úrvacsora-tannak, illetve Bornemisza saját koncepciójának. A szerzőség kérdése tehát nem dönthető el; minden bizonnyal Balassi fiatalkori fordításáról van szó, amelyet tanára irányítása alatt készített. Eszerint kell átértelmezni a *Füves kertecske* helyét a Balassi-életművön belül: a művet a fiatal Balassi „egy fikciós önkép” összetevőjeként szülei vigasztalására alkalmazta, de nem azért írta.

A Rákócziak művelődéstörténeti szerepe, könyves műveltsége Balassi műveihez hasonlóan kedvelt téma – ehhez szól hozzá a hazakerült könyvek révén nyert újabb adatokra támaszkodva Monok István a dinasztiaalapító Rákóczi Zsigmond, majd fiai, László és György, valamint ez utóbbi

felesége, Lorántffy Zsuzsanna könyvtárának felépítését és gyarapodását vizsgálva. Elsősorban a családi könyvtárban fellelhető biblikiadásokra fókuszál, és feltárja azok művelődéstörténeti jelentőségét, például az 1650-es években megkezdett váradai biblikiadás filológiai előmunkálataival kapcsolatban. A hazakerült Bibliákban található be-

A tanulmánykötet önmagán jóval túlmutató jelentőséggel bír. A hazatért könyvek kutatásának első eredményeit adja közre, és evvel remélhetőleg hasonlóan komoly kutatások sorát nyitja meg. A már visszahozott és a még lappangó könyvek rengeteg újdonságot nyújtanak a történettudomány megannyi ága számára.

jegyzések a későbbiekben a politikatörténet számára is értékes információkkal szolgálhatnak: „A most újra kézbe vehető vizsolyi kiadás alapján pontosíthatjuk a fejedelem utazásainak történetét, valószínűsíthető néhány, politikailag is fontos találkozója.” (106.)

W. Salgó Ágnes a gyermek Jézus tunikájának csodájáról szóló 15. századi mű történetébe vezeti be az olvasót. Pavercsik Ilona a Sárospatakról elszármazott töredékek könyvészeti azonosítását, illetve tartalmi meghatározását végzi el tanulmányában, avval a céllal, hogy elősegítse „a hátralevő munkát, a még hiányzó 16–17. századi töredékek megtalálását, azonosítását”

(112.). A kötetet Kiss Endre József Kazinczy Ferenc rendkívül gazdag gyűjteményének ósnyomatványait és 16–18. századi kiadványait bemutató tanulmánya zárja.

A tanulmánykötet önmagán jóval túlmutató jelentőséggel bír. A hazatért könyvek kutatásának első eredményeit adja közre, és ezzel remélhetőleg hasonlóan komoly kutatások sorát nyitja meg. A már visszahozott és a még lappangó könyvek

rengeteg újdonságot nyújtanak a történettudomány megannyi ága számára.

Genyijeva, Jekatyerina Jurjevna – Kiss Ilona – Monok István (2007, szerk.): *Translatio librorum. Tanulmányok az Oroszországból Sárospatakra visszaszolgáltatott könyvek kapcsán*. Országos Széchényi Könyvtár, Budapest.

Erdős Zoltán
PTE, BTK

A nőről való gondolkodás

Pukánszky Béla könyve, a 2006-ban megjelent A nőnevelés évezredei, címében sokat ígérő vállalkozás, mely úttörő jellegénél fogva egyszerre magában hordozza egy ilyen vállalkozás előnyeit és hátrányait. Ahogy a bevezetésben is érzékelteti a szerző: nagyon régi lemaradásunkat kell bepótolnunk, ha a lányok nevelésének történetével szeretnénk foglalkozni, melyhez még hiányzik a megfelelő tudományos metodológia, forrásfeltárás. Így egy elfelejtett, nem leírt történet felvázolásáról lehet csak szó, nem részletes áttekintésről.

Írásom megpróbálja egy tágabb elméleti kontextusba helyezni a szöveget, ezenkívül felvillantva a mű szövegében megnyilvánuló különböző nézőpontokat, előfeltevéseket és az általam problematikusnak érzett pontokat. Azért is fontosnak tűnik egy ilyen elméleti tisztázás, mivel a vizsgált mű ezen kérdésekre kevésbé reflektál, pedig sok fontos kérdés vár itt még tisztázásra.

Rövid történettudományi bevezetés

A történettudományról való gondolkodásban az 1960-as években következett be az a változás, melynek hozadékaként előtérbe kerülhetett a nő alakja és helye a történeti kutatások számára (Fohlen, 1982). A magyarországi tudományos közvélemény csak megkésve tudott reagálni ezen új fejleményekre. Milyen új tudományos nézőpontokra gondolok itt? Legfontosabbnak az Annales-kör hatása tekinthető, a mentalitástörténet, a mindennapok történetének (amit német nyelvterületen az All-

tagsgeschichte kifejezéssel jelölnek) kezdődő feltárása, mely olyan különböző irányzatokban is éreztetni a hatását, mint a mikrohistoria, az oral history vagy az (esetünkben fontos) Gender Studies – más kifejezéssel élve: Women's Studies.

Mi a közös a fentebb felsorolt elméleti megközelítésekben?

Először is a történelem irányában való nyitottabb szemlélet, mely egyként megmutatkozik a vizsgálat anyagában, a kiválasztott forrásokban, azok kezelésében és más tudományágak eredményeinek felhasználásában, a multi- illetve interdiszciplinaritásban. A hagyományos történeti források mellett, azok helyett olyan, korábban a tudományos vizsgálódás körébe nem vont forrásokra kell gondolnunk, mint a nevelési, házassági tanácsadó könyvek, a szépirodalom tanúságtételei, kertészeti leírások, naplók stb. Mindez logikusan következik az ehhez hasonló munkák tárgyválasztásából: magán- és közélet hagyományos szétválasztottságából az előbbi érdeklí ezen kutatókat, amely elhanya-